

BLĒDIS, BLĒDĪGS, BLĒDNIKS UN LIEKULIS LATVIEŠU VALODAS SENAJOS TEKSTOS: NOZĪMES PĀRMAIŅA?

Anta TRUMPA
Latvijas Universitāte

1. Ievads

Raksts ir kā turpinājums pētījumam, kas veltīts trīs 17. gadsimtā nepārprotami negatīvas īpašības izsakošu substantīvu — *blēdība*, *valšība*, *pārgalvība* — no mūsdienām semantiski atšķirīgajam lietojumam Ernsta Glika Jaunās Derības tulkojumā (1685) un tā analīzei. Turpinot negatīvas konotācijas vārdu nozīmju attīstības pētniecību, šajā rakstā tiks analizēta vārda *blēdis* un tā atvasinājumu — *blēdīgs* un *blēdnieks* — semantika 17. gadsimta tekstos¹, nedaudz aplūkojot arī vārda *liekulis* lietojumu. Vārds *liekulis* 16. gadsimta rakstos nav minēts vispār, taču 17. gadsimtā nereti tas traktēts kā vārda *blēdnieks* sinonīms, tādējādi šo vārdu lietojums ir aplūkojams kopā.

Šī raksta mērķis ir analizēt vārdu *blēdis*, *blēdīgs*, *blēdnieks* un *liekulis* mīnējumus 17. gadsimta tekstos, salīdzinot tos ar mūsdienu lietojumu, mēģināt noteikt, vai tas ir atšķirīgs, proti, vai ir notikusi nozīmes pārmaiņa, un kādi varētu būt šāda atšķirīga lietojuma iemesli.

Tā kā 17. gadsimta teksti pamatā ir reliģiskie teksti, no kuriem daļa (Bībele) tiek jaunos tulkojumos un jaunās redakcijās izdota vēl līdz šim, tad salīdzināšana ar šiem jaunajiem tulkojumiem ir ja ne precīzākā, tad ātrākā metode, kā noteikt semantisko atšķirību starp agrāko lietojumu un mūsdienām. Precizēt vārdu semantiku un noteikt to iespējamo semantisko pārmaiņu var, salīdzinot konkrētā vārda lietojumu latviešu senajos tekstos ar attiecīgo vietu oriģinālajā darbā un, ja nepieciešams, meklējot šo vārdu nozīmes skaidrojumus dažādu gadsimtu tulkojošās vārdnīcās.

Salīdzinot E. Glika latviešu Bībeles tulkojumu (1685–1694) un Bībeles tulkojuma 1965. gada revīziju, ir vērojama uzkrītoša disproporcija starp vārdu *blēdis* un tā atvasinājumu lietojumu 20. gadsimta vidus Bībeles tekstā un nedaudz mazāk nekā 300 gadus senākajā tekstā — pirmajā Bībeles tulkojumā latviešu valodā. Bībeles 1965. gada revīzijas elektroniskajā variantā vietnē www.bibele.lv visās Bībeles grāmatās kopā ir fiksēti tikai 14 gadījumi (8 Vecajā Derībā un 4 Jaunajā Derībā), kad ir minēta sakne *blēd-* vai *blēž-*, piemēram,

¹ Šis pētījums balstās uz Latviešu valodas seno tekstu korpusa (<http://senie.korpuss.lv/>), kurš aptver arī 16. gadsimta avotus, taču pētāmie vārdi šī gadsimta avotos vēl nav sastopami.

Neprašu vairs nesauks par dižciltīgu un blēdi par cienījamu cilvēku (Bībele 1965, Jes 32: 5) — vārds *blēdis* 4 reizes, vārds *blēdība* 9 reizes, vārds *blēdīgs* tikai 1 reizi, vārds *blēdnieks* nav minēts vispār. Turpretī E. Glika tulkojumā 17. gs. beigās ir 121 šīs saknes vārdu lietojuma gadījums (99 Vecajā Derībā, 22 Jaunajā Derībā) — vārds *blēdis* 11 reizi, vārds *blēdība* 74 reizes, vārds *blēdīgs* 24 reizes, vārds *blēdnieks* 14 reizi. Šie skaitļi uzreiz pievērš uzmanību faktam, ka vārdi *blēdis*, *blēdnieks*, *blēdība*² un *blēdīgs* 17. gadsimta tekstos ir bijuši ar plašāku un intensīvāku lietojumu nekā 20. un 21. gadsimtā. Rodas jautājums, kas tad ir nācis šo vārdu vietā un vai vārdi ar sakni *blēd-* Glika Bībelē nav lietoti ar citu nozīmi nekā mūsdienās.

Blēdnieks un *blēdīgs*, visticamāk, ir atvasināti no vārda *blēdis*. Par šī vārda etimoloģiju pētnieku domas dalās. Konstantīns Karulis uzskatīja, ka tā pamatā ir indoeiropiešu sakne **mel-* '(sa)grūst, (sa)berzt, sist, malt' ar nozīmes pārmaiņu 'malt' → 'runāt niekus, melst' → 'mānīt' (Karulis 1992 I 134). Ticamāks tomēr šķiet Jāņa Endzelīna viedoklis, proti, zinātnieks uzskatīja, ka vārds aizgūts no senkrievu *блѣдъ* 'krāpnieks' (ME I 314). Arī lietuviešu *blēdis* 'ļaunums, zaudējums, nelaime', *blēdingas* 'kaitīgs' (LKŽ I 896) tiek saistīts ar senkrievu **bljadъ* un baltkrievu *bljadъ* 'krāpšana, krāpnieks' (Fraenkel LEW 48). Par lietuviešu *blēdis* un latviešu *blēdis* kā nepārprotamiem slāvismiem izteicies arī lietuviešu valodnieks Vincs Urbutis (1995: 12).

Pieņemot J. Endzelīna, E. Frenkela un daudzu citu etimologu viedokli par aizguvumu no slāvu valodām, varētu secināt, ka latviešu valodā šīs saknes vārdi kopš aizgūšanas faktiski nav mainījuši savas nozīmes, jo arī mūsdienās *blēdis* nozīmē 'cilvēks, kas savtīgos nolūkos rīkojas negodīgi, izmanto melus, krāpšanos, mānīšanos; cilvēks, kas ar viltību, mānīšanos izdara kādu nerāt-nību' (MLVV), *blēdīgs* nozīmē 'tāds, kas savtīgos nolūkos rīkojas negodīgi, melo, krāpj, mānās; tāds, kurā izpaužas negodīgums, krāpšana, mānīšanās; tāds, kas raksturīgs blēdim; šķelmīgs, viltīgs, nerātns', *blēdnieks* literārajā valodā lietots netiek, bet izloksnēs, piemēram, Kalupes izloksnē, pazīstams ar tādu pašu nozīmi kā *blēdis*: *b' l' ied' n' iks tys, kas pazūk kū i apmalòi, apmùona* (KIV I 180).

Tomēr latviešu valodas senajos tekstos paveras nedaudz cita aina, proti, vārds *blēdis* ir lietots ar plašāku semantiku nekā mūsdienās, savukārt atvasinājumiem piemīt vēl cita katram sava nozīmes nianse.

² Vārds *blēdība* ir sastopams jau 16. gadsimta beigās, bet šajā rakstā analizēts netiks, jo tā semantika tika aplūkota jau raksta sākumā minētajā publikācijā (Trumpa 2019).

2. *Blēdis*

2.1. Vārda *blēdis* lietojums reliģiskajos tekstos.

Vārds *blēdis*³ ir latviešu valodas senajos tekstos jau kopš 17. gs. sākuma lietots vārds, tiesa, mazāk izplatīts par tā atvasinājumiem.

Vārds lietots līdzīgā kontekstā kā mūsdienās, attiecinot to uz personu, kam piemīt nenoliedzami negatīvas īpašības, piemēram, šajā Georga Mancela sprediķu grāmatas teikumā: *Buhß dafcham Blehfcham Bleņas runnaht / fawu Tuwaku neewahht / apmähloht / jaunās Wehftes neft* (Manc1654_LP2, 217₁₉). Tomēr, salīdzinot Bībeles vai cita garīga teksta tulkojumu ar oriģinālu vai ar mūsdienu tulkojumu, nereti atklājas, ka 17. gadsimta lietojumā ir atšķirības.

Tajās Bībeles teksta vietās, kur 17. gadsimtā, sākot no 1615. gada psalmu tulkojuma un beidzot ar gadsimta beigu E. Glikā Vecās Derības tulkojumu, lietots vārds *blēdis*, tekstu oriģinālā un mūsdienu tulkojumā atbilst virkne vārdu ar vairāk vai mazāk atšķirīgām plaša spektra negatīvām nozīmēm, proti, ne tikai 'blēdis', bet arī 'nelietis', 'noziedznieks', 'ļaudaris', 'ļauvais', 'pretinieks', 'zaimotājs', 'viltusvērpejs'.

2.1.1. 'Nelietis'

Ar nozīmi 'nelietis' vārds *blēdis* lietots jau kopš pašiem pirmajiem vārda minējumiem 1615. gadā līdz pat Vecās Derības tulkojumam 17. gadsimta beigās. 1615. gada psalmos latviešu teksts skan: *Kur precks vnde mers ar pargalwibe / Gir lounems vnde bledems* (Ps1615, 157₂₂), salīdzinājumam 1559. gada lejasvācu oriģinālā attiecīgajai vietai atbilst teksts: *Dar freudt vnd frede im fufe ftedt / I hebben böfen vnd böuen* (Vanags 2000: 116). Lejasvācu *bove*, *Bube* tiek tulkots kā 'nelietis, noziedznieks' (Schiller-Lübber I 408–409). Mūsdienu Bībelē šī vieta tulkota: *Ir nelietis, sērīgi salicis, bet iekšpusē viltus pilns.* (Bībele 2012: 1944). Nozīme 'nelietis' vārdam *blēdis* lietota arī E. Glikā Vecās Derības tulkojumā: *Tad nu isdohdeet tohs Wihrus / tohs Blehfchus / kas eekfch Gibejas irr.* (VD1689_94, Sog, 20:13). Un mūsdienās: *Izdodiet tos Gibas vīrus, neliešus.* (Bībele 2012: 440).

Mūsdienās vārdu *blēdis* un *nelietis* nozīmes ir tuvas, tomēr tās nav identiskas, vārds *nelietis* apzīmē vispārīgu negatīvu kādas personas raksturojumu, kamēr vārda *blēdis* semantika ir konkrētāka – 'viltnieks, krāpnieks'.

2.1.2. 'Pretinieks', 'zaimotājs'

Semantiska atšķirība salīdzinājumā ar mūsdienām vērojama arī tādos vārda *blēdis* 17. gadsimta lietojumos, kuriem mūsdienu latviešu Bībeles

³ Atšķirībā no mūsdienām vārds lietots tikai vīriešu dzimtes formā.

tulkojumos atbilst vārdi *pretinieks* un *zaimotājs*. 17. gadsimta tekstos katrs no šiem gadījumiem sastopams vienu reizi – abos gadījumos divos dažādos Sīraha grāmatas tulkojumos: *Kad Beßdeewiex Blehdi lahd / tad tas föw paffcham lahd* (Manc1631_Syr, 555₅). Mūsdienās šajā vietā: *Apkraudams pretinieku ar lāstiem, bezdievīgais nolād pats sevi* (Bībele 2012: 1948). Interesanti, ka Mārtiņa Lutera 1545. gada Bībeles tulkojumā šajā vietā ir lietots vārds *Schalck* ‘viltnieks, blēdis’, kas varētu liecināt par to, ka šajā gadījumā latviešu *blēdis* tomēr ir lietots ar nozīmi ‘viltnieks’ un attiecīgais teksts tulkots nevis no oriģināla, bet no vāciskā tulkojuma: *WENN der Gottlos einem schalck flucht / So flucht er jm selber*. (Luth.1545, Syr, 21: 30)

Vēl viens piemērs: *Kas řawu Tehwu atřtahj/ tas křuhřt par Blehdi turrehts/ in kas řawu Mahti apbehdina/ tas irr nolahdehts no ta Kunga* (VLH1685_Syr, 4B₁₅), un mūsdienu tulkojumā: *Kas pamet nelaimē tēvu — ir kā zaimotājs, kas sanikno māti — Kunga nolādēts* (Bībele 2012: 1912). Jāatzīmē, ka Manceļa 1631. gada šīs pašas Vecās Derības grāmatas tulkojums šajā vietā ir tuvāks mūsdienu tulkojumam nekā 1685. gada teksts: *Kas řawu Tāhwu atřřtay / tas křuhřt řaymohtz / vnd kas řawu Maht apbāhdina / tas gir nolahdātz no Kungu* (Manc1631_Syr, 521₈), kas apliecina to, ka vārdi *blēdis* un *zaimotājs* 17. gadsimtā atšķirībā no mūsdienām tiešām tika uztverti kā sinonīmi.

2.1.3. ‘Ļaundaris’, ‘ļunais’

Visbiežāk vārdam *blēdis* seno tekstu lietojumā mūsdienu Bībeles tulkojumā atbilst vārds *ļaundaris* vai *ļunais*, proti, izteikti negatīvs kādas personas apzīmējums, un var teikt, ka ļaunuma sēma ir tā, kas atšķir senos vārda *blēdis* lietojumus no mūsdienām. Aplūkojot piemērus, kuros vārda *blēdis* lietojumam senajos tekstos oriģinālā un mūsdienu tulkojumā atbilst vārds ar nozīmi ‘ļaundaris’, atsevišķos gadījumos šī nozīme var tikt izsecināta arī pēc konteksta, piemēram, Mateja evaņģēlijā minētajā pretstatā ‘labais’ un ‘ļunais’: *Bet tas Lauks irr ta Pařaule: Un ta labba Sehkla irr tee Behrni thas Walfřibas: Un ta nikna Sahle irr tee Behrni tha Blehřcha* (JT1685, Mt, 13:38). Mūsdienu Bībeles tulkojumā šī vieta skan: *..nezāles ir ļaunā dēli* (Bībele 2012: 2168).

Tomēr pārsvarā gadījumu arī šī nozīme ir izsecināma, tikai salīdzinot 17. gadsimta tekstu ar oriģinālu un vēlākiem tulkojumiem latviešu valodā. Piemēram, 2. Samuēla grāmatā esošajā piemērā pēc konteksta varētu saprast, ka runa ir par blēdīgu, negodīgu cilvēku, nevis gluži par ļaundari: *tu effi krittis/ ittin kā kas preeřřch netikleem Blehřcheem kriht* (VD1689_94, 2Sam, 3:34). Turpretī mūsdienu tulkojumā teksts: *kā no ļaundara rokas tu esi kritis* (Bībele 2012: 513) atbilst senebreju oriģinālā esošajam tekstam, kura burtiskais tulkojums latviski ir ‘netaisnības (nekrietnības, ļaunuma) dēli’ (GH).

2.1.4. ‘Viltvārdis’, ‘viltusvērpejs’

Lietojums ar nozīmi ‘viltvārdis’ vai ‘viltusvērpejs’ ir sastopams tikai vienā Bībeles tulkojuma vietā: *Kaß fōw paffcham Ghrāku darra / taß tohp pareife nofauktz Blehtz par wiffēem Blehfcheem* (Manc1637_Sal, 78₂₁), mūsdienās: *Kas gudro uz ļaunu, tam vārdā — viltusvērpejs* (Bībele 2012: 1100). Tiesa, Mārtiņa Lutera 1545. gada vāciskajā Bībeles tulkojumā šajā teksta vietā lietots vācu *Ertzbösewicht* ‘ļauns cilvēks, nelietis’: *Wer jm selbs schaden thut / Den heisst man billich einen Ertzbösewicht* (Luth.1545, Sal, 24: 8). Ja Georgs Mancelis tulkojot ir izmantojis nevis oriģinālu, bet Lutera vācisko tulkojumu, tad var pieļaut arī iespēju, ka *blēdis* 1637. gada tulkojumā lietots ar nozīmi ‘nelietis’.

2.2. Vārda *blēdis* lietojums 17. gs. vārdnīcās

Reliģiskajos tekstos sastopamās vārda *blēdis* nozīmes apstiprina arī 17. gadsimta vārdnīcas, tiesa, šeit izteiktāk nekā reliģiskajos tekstos redzama mūsdienu nozīme ‘viltnieks, krāpnieks’: G. Manceļa vārdnīcā ar vārdu *Blehdīs* tulkoti vācu vārdi *Bößwicht/ Bube* [laundaris, nelietis] (Manc1638_L, 39A₁₂), *Lecker/ Schalck* [kārūmnieks, viltnieks] (Manc1638_L, 114B₂), minēts arī vārdu savienojums *Ein alter Schalck*, kas tulkots kā *wätz Blehdīs* [vecais viltnieks] (Manc1638_L, 19B₉). Līdzīgi vārds skaidrots arī Fīrekera vārdnīcas manuskriptos: *Blehdīs, Ein loser bube* [nelietis] (Fuer1650_70_1ms, 44₁₉). Nozīme ‘nelietis’ šajos manuskriptos redzama arī vārda *blēdis* lietojumam kontekstā, piemēram, 1. manuskriptā: *Kā blehdīs tu dsihwo, kā blehfam tew arri weddahs. bībisch [nekrietni, nelietīgi] lebestu, bībisch gehet dirs auch* (Fuer1650_70_1ms, 44₂₀).

K. Fīrekera vārdnīcā ir minēts arī maz zināms saliktenis ar neskaidru nozīmi *sprākblēdis*: *Germ. Mahrskalkis. Ein Maar schall. dsihres Usraugs. recte, ironicè vero dicitur{d{ficutu}r.}. Sprahk=Blehdīs* (Fuer1650_70_1ms, 156₃)⁴, kura semantiku īsti nespēj atklāt ne vāciskais tulkojums *Ein Maar schall* [maršals], ne divi blakus minētie sinonīmi *Mahrskalkis* un *dsihres Usraugs*. Iespējams, šo apzīmējumu semantika ir atrodama „Vainižu izloknes vārdnīcā“, kurā vārds *māršāls* skaidrots kā ‘jauneklis, vīrietis, kas pavada jauno pāri laulībās’ (Ādamsons, Kagaine 2000 I 505). Iespējams, *sprākblēdis* ir kāzu ieražu personāžs, kura nosaukums, kā novērojis K. Fīrekers, ir lietots ironiski.

J. Langija vārdnīcas manuskriptā vārdi *Blāhdīs* un *Blāhdneeks* ir doti kā sinonīmi ar tulkojumu *ein Bube, Schalck, Heuchler* [nelietis, viltnieks, liekulis] (Langijs 1936: 34). Tiesa, reliģiskajos tekstos vārds *blēdis* ar nozīmi ‘liekulis, lišķis’ īsti nav sastopams. Te vēl jāpiemin novērojums, ka 17. gs. vārdnīcās

⁴ Salīdzinājumam anonīmajā 17. gadsimta vārdnīcas manuskriptā „Manuale...“ šajā pašā kontekstā ir minēts vārdu savienojums *sprākles blēdis*: *Sprähkles Blehdīs* (MLG 103).

blēdis un *blēdnieks* ir sniegti kā sinonīmi, bet tekstos tomēr ir redzama nozīmes diferencēšanās.

Rezumējot par vārda *blēdis* lietojumiem latviešu valodas senajos tekstos, var teikt, ka tā nozīme nenoliedzami ir bijusi plašāka un emocionāli ekspresīvāka nekā mūsdienās, ar šo vārdu apzīmēti cilvēki ar plaša spektra negatīvām īpašībām: ‘viltnieks’, ‘nelietis’, ‘ļaundaris’, ‘zaimotājs’, turklāt reliģiskajos tekstos dominē mūsdienām svešāka nozīme ‘ļaundaris, nelietis’, turpretī vārdnīcās pamatā vārdam minētas abas šīs nozīmes: ‘nelietis, ļaundaris’ un mūsdienām atbilstošā ‘viltnieks’.

3. *Blēdīgs*

3.1. Vārda *blēdīgs* lietojums reliģiskajos tekstos

Līdzīga semantika 16., 17. gs. tekstos ir arī īpašības vārdam *blēdīgs*, kas, visticamāk, ir atvasināts no vārda *blēdis*. Salīdzinot senos lietojumus Bībeles tekstos ar mūsdienu tulkojumiem, redzama samērā liela daudzveidība: *Blehdīga Sirds* (VLH1685_Sal, 27A₁) — *greiza sirds* (Bībele 2012: 1089); *Blehdīga Mehle* (VLH1685_Sal, 40A₁₃) — *melu mēle* (Bībele 2012: 1105); *blehdīga Draudfe* (VD1689_94, Jer, 9:2) — *krāpnieku pulks* (Bībele 2012: 1310); *blehdigahm Wallodahm* (VD1689_94, Sak, 17:4) — *posta runās* (Bībele 2012: 1089); *blehdigeem Zeļleem* (VD1689_94, Ps, 119:101) — *ļauņas takas* (Bībele 2012: 1036); *blehdīgi Ļaudis* (VD1689_94, Sog, 19:22) — *nelieši* (Bībele 2012: 439), *blehdīgs Kalps* (JT1685, Lk, 19:22) — *nelietīgais kalps* (Bībele 2012: 2302), *blehdīgs un kuhtrs Kalps* (JT1685, Mt, 25:26) — *nelietīgais un slinkais kalps* (Bībele 2012: 2195), *blehdīgs Leezineeks* (VD1689_94, 5Moz, 19:16) — *ļauņš liecinieks* (Bībele 2012: 329).

Tāpat kā vārda *blēdis* gadījumā 17. gadsimta tekstos vārdam *blēdīgs* sastopamas ne tikai mūsdienām atbilstošās nozīmes ‘viltīgs, negodīgs, krāpnieciskis’, bet arī ‘ļauņš un nelietīgs’, tāpat arī citas negatīvas īpašības izsakošas nozīmes, piemēram, ‘nodevīgs’. Arī pašā senākajā latviešu tekstos fiksētajā vārda *blēdīgs* lietojumā 1615. gada psalmu tulkojumā vārds acīmredzot minēts ar nozīmi ‘nodevīgs’: *Aifto newens tōp kounān kas tōuwas gaide / beth kounan bus themš tapt / temš bledigems polgetayems* (Ps1615, 42₁₀), salīdzinājumam 2012. gada Bībeles tulkojumā šajā vietā: *..liec tos kaunā, kas steidzas nodot!* (Bībele 2012: 922). Tas saskan arī ar oriģinālo tekstu senebreju valodā, kas burtiskā tulkojumā skan: *tos, kas ir nodevīgi tukšām rokām* (GH).

Īpaši izceļams īpašības vārdu substantivējums *tas blēdīgais*, kuram atbilstošajās vietās mūsdienās ir šādi tulkojumi – *ļauņais, nelietis, netaisnais, ļaundaris*, piemēram: *Tas Blehdīgajs ne buhs nenofeedfīgs* (VD1689_94,

Sak, 11:21), mūsdienās: *..ļauņais neizbēgs soda..* (Bībele 2012: 1080), *Kuṛṣa Azzīs tee Blehdigeē nizzinati* (VD1689_94, Ps, 15:4), mūsdienās: *kas neieredz neliešus ne acu galā..* (Bībele 2012: 910), *Kuṛfch pahrstahwehs manni prett teem Blehdigeem?* (VD1689_94, Ps, 94:16), mūsdienās: *Kas celsies par mani pret netaisnajiem?* (Bībele 2012: 1004), *Tam Besdeewigam gribbahs to Blehdigo * Wiltiba* (VD1689_94, Sak, 12:12), mūsdienās: *Ļaundaris traucas ļaundaru tīklos..* (Bībele 2012: 1081).

Tāpat kā vārda *blēdis* gadījumā, ja nav iespējas salīdzināt ar oriģinālu vai mūsdienu tulkojumu, arī šeit ne visur ir iespējams pēc konteksta noteikt precīzu nozīmi. Tā, piemēram, G. Manceļa tekstā: *..Stundiņa nahk / weenu fchehlighu ghallu dohd / und ar fchälftibu no fchahß blehdighas Paffaulēs py fōw eekfchan Dābbāffu usjembs* (Manc1654_LP1, 464₂₁) var, protams, izteikt minējumu, ka runa ir par ļaunu pasauli, bet tomēr īsti skaidrs šis lietojums nav.

17. gadsimta tekstos, bet jo īpaši G. Manceļa sprediķos, izplatīts ir vārdu savienojums *blēdīga sirds*, kas vairākkārt tiek minēts viltīgu cilvēku kontekstā, tādējādi rodoties iespaidam, ka šī vārdkopa varētu nozīmēt ‘viltīga sirds’, kaut gan mūsdienās šāds lietojums nav pierasts: *Vs tahdeem willtighem Zillwäkeem / kattreem blehdigha Sirrds gir / bett miexta Mehle preekfch Deewu / rahda Deews patz ar Pirrxteem / fatzidams..* (Manc1654_LP1, 177₁₇).

Tomēr Sīraha grāmatas 1631. gada tulkojumā esošajam šī vārdu savienojuma piemēram: *Blehdiga Sirds gir ka kahtz wiļļams Puttnis wirffu jumtu Ahfchu ghalla / vñ gluhna / ka wings tōw guhftiet warrehtu* (Manc1631_Syr, 537₁₂) mūsdienu tulkojumā atbilst teksts: *Kā vīlinātāja irbe mednieka murdā — augstprātīgajam sirds* (Bībele 2012: 1929).

Savukārt Sālamana pamācību 1685. gada tulkojumā lietotajam *blēdīga sirds* — *Blehdiga Sirds neneeka labba ne atrohd..* (VLH1685_Sal, 27A₁) mūsdienu tulkojumā atbilst *greiza sirds* — *Kam greiza sirds, tam neredzēt laba..* (Bībele 2012: 1089). Salīdzinājumam Mārtiņa Lutera 1545. gada Bībeles vāciskajā tulkojumā atbilstošā vieta tulkota līdzīgi kā mūsdienu latviešu valodā: *Ein verkeret Hertz findet nichts guts* (Luth.1545, Sal, 17:20), arī senebreju oriģinālā burtiskais tulkojums ir: *nepareiza sirds* (GH). Starp citu, E. Glika Bībeles tulkojumā šajā vietā ir vārdi: *Kam pahrwehrtita Sirds irr/ tas Labbumu ne atraddihs* (VD1689_94, Sak, 17:20), un vārds *pārvērtīts* 17. gadsimta tekstos pamatā lietots ar nozīmi ‘greizs’. Acīmredzot E. Gliks atradis oriģinālajam tekstam vairāk atbilstošu un precīzāku apzīmējumu. Šis piemērs vedina uz domām, ka 17. gadsimtā vārds *blēdīgs* daļā gadījumu izmantots kā vispārināts negatīvas īpašības apzīmējums, nevarot atrast precīzāku. Savukārt vārdkopas *blēdīga sirds* semantika rāda to, ka pat viens un tas pats vārdu savienojums ar vārdu *blēdīgs* 17. gadsimta tekstos ir ticis lietots ar atšķirīgām nozīmēm.

3.2. Vārda *blēdīgs* lietojums 17. gs. vārdnīcās

G. Manceļa vārdnīcā šis adjektīvs nav ietverts vispār, savukārt K. Fīrekera vārdnīcās manuskriptos *Blehdīgs* tulkots ar daudznozīmīgo *arglistig* [viltīgs; ļaunprātīgs] (Fuer1650_70_1ms, 44₂₃, Fuer1650_70_2ms, 73₆). J. Langija 1685. gada vārdnīcās manuskriptā *blāhdīgs* tulkots kā *leichtfertig, argliftig* [viegļprātīgs, neapdomīgs; viltīgs; ļaunprātīgs] (Langijs 1936). Langija vārdnīcās manuskriptā minētā nozīme 'viegļprātīgs, neapdomīgs' tomēr īsti neatspoguļojas saistītajos tekstos.

Rezumējot jāatzīst, arī vārda *blēdīgs* nozīme ir bijusi plašāka salīdzinājumā ar mūsdienām un tam piemītušas vairākas negatīvas īpašības izsakošas nozīmes: 'negodīgs, viltīgs, ļauns; nelietīgs'.

4. *Blēdnieks un liekulis*

4.1. Vārda *blēdnieks* lietojums 17. gs. vārdnīcās

No iepriekšminētajiem šīs saknes vārdiem semantikas ziņā atšķiras mūsdienu literārajā valodā vairs aktīvi nelietotais vārds *blēdnieks*. Šis vārds nav ietverts G. Manceļa vārdnīcā, savukārt tajos vārdnīcu manuskriptos, kuros vārds *blēdnieks* ir sastopams, proti, K. Fīrekera vārdnīcās manuskriptos un J. Langija vārdnīcās manuskriptā, tas traktēts kā vārda *blēdis* sinonīms: *Blehdīs, Ein loser bube, blehdneeks* [nelietis] (Fuer1650_70_1ms, 44₁₉, Fuer1650_70_2ms, 73₂), *Blāhdīs, (Blāhdneeks) ein Bube, Schalck, Heuchler* [nelietis, viltnieks, liekulis] (Langijs 1936: 34).

4.2. Vārda *blēdnieks* lietojums reliģiskajos tekstos

Tomēr 17. gadsimta reliģiskajos tekstos vārdu *blēdis* un *blēdnieks* lietojums nav gluži identisks. Ja vārdam *blēdis* ir diezgan konkrētas (lai arī ne vienmēr viegli nošķiramas) nozīmes: 'krāpnieks, viltnieks' un 'ļaudaris, nelietis', tad vārdam *blēdnieks* senajos tekstos, balstoties uz mūsdienu tulkojumiem, ir plašāks lietojums: 'krāpnieks', 'bezdievis', 'bezgodis', 'ļunais', 'lišķis', 'liekulis'; reizēm 17. gadsimta tekstos publicētajam vārda *blēdnieks* lietojumam mūsdienu tulkojumā atbilst aprakstošs tulkojums, piemēram, *neklaufīgs Bledneeks* (VD1689_94, 1Sam, 20:30) — *samaitātās tiepīgās sievas dēls* (Bībele 2012: 488); *Woj tu warretu Beedribu turreht ar to Blehdneeku Krehfla?* (VD1689_94, Ps, 94:20) — *Vai biedrosies tu ar posta tiesu..* (Bībele 2012: 1004).

Lielā mūsdienu atbilstmju dažādība varētu liecināt par to, ka vārds 17. gadsimta reliģiskajos tekstos un jo īpaši E. Glikas Bībeles tulkojumā ir bijis vispārināts nelieša apzīmējums, aptverot ne tikai viltību, bet arī virkni citu

īpašību. Kā savā promocijas darbā atzinusi Anna Frīdenberga: „Samērā daudz senajos rakstos ir atvasinājumi, kuriem ir tieši īpašības nesēja nozīme — šie darinājumi apzīmē personu, kurai raksturīga īpašība, kas ietverta pamatvārdā, piemēram, *blēdnieks, svešinieks, viltnieks*.” (Frīdenberga 2016: 138) Tomēr seno tekstu piemēri rāda, ka ar vārddarināšanas palīdzību ir notikusi arī semantiska diferenciacija, lietojumam kļūstot semantiski plašākām.

4.2.1. ‘Krāpnieks’

Mūsdienu izpratnei tuvāka nozīme ‘krāpnieks’ ir redzama, piemēram, senākajā šī vārda lietojumā 1615. gada psalmu izdevumā, bet tas ir arī vienīgais šīs nozīmes fiksējums: *Kunx muſe paglabbotais rouge vs mums / To bledeneke Enaidibe zenn no ſchennes* (Ps1615, 77₁₆). Te salīdzinājumam 1548. gada oriģināls lejasvācu valodā: *..des Lurers viendtſchop..* (Vanags 2000: 64). Sal. vlv. *lur = lurer* ‘Laurer, heimtückischer Mensch [krāpnieks, blēdis]’ (SL II 750). Interesanti, ka atbilstošajā psalmā 1587. gada izdevumā šī vieta skan: *Ta Lawitaye Enaidibe czen no ſchennes* (UP1587, H2B₄). Vārds *lavītājs* te acīmredzot arī lietots ar nozīmi ‘tāds, kam ir slepeni, negodīgi nolūki’, sal. *lavīties* ‘nach etw. für sich haschen, sich heimlich erstreben [ķert, slepeni dzīties pēc kaut kā]’ (ME II 433).

4.2.2. ‘Lišķis’, ‘liekulis’

Skaitliski visbiežāk vārds *blēdnieks* senajos tekstos lietots ar nozīmēm ‘lišķis’ un ‘liekulis’. Balstoties uz seno tekstu korpusu, var teikt, ka, izņemot E. Glika Bībeles tulkojumu, kurā minējumi ir plašāki (tajā skaitā arī Vecās Derības grāmatās)⁵, šāds lietojums ir sastopams galvenokārt konkrētā Jaunās Derības tulkojuma fragmentā, un, proti, visiem labi zināmajā līdžībā par skabargu un baļķi, piemēram, Manceļa „Lettisch Vade mecum“: *Tu blehdneex weltz papreeķſch to Balģki no tawas Atz..* (Manc1631_LVM, 151₂₄), 1685. gada rokasgrāmatā: *Tu Blehdneeks / (Walfchķi /) weltz papreeķſchu to Balģki no tawas Azs..* (VLH1685, 61₁₀), bet Glika Jaunās Derības tulkojumā jau šajā vietā ir izmantots tas pats vārds kā mūsdienās: *liekulis*, tiesa, vārdi *blēdnieks* un *valšķis* vēl ir sniegti piezīmē kā paskaidrojošie vārdi, sinonīmi: *Tu Leekuli/ * weltz papreeķſchu to Balģki no tawas Azs.. * Walfchķi jeb Blehdneeks* (JT1685, Lk, 6:42). Mūsdienu tulkojumā šajā vietā arī ir vārds *liekulis*: *Liekuli, vispirms izņem baļķi no savas acs..* (Bībele 2012: 2265).

Pēteris Vanags 2014. gada 17. janvārī notikušajā seminārā „Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.—19. gadsimtā — pētniecības aktualitātes un problēmas“

⁵ Tiesa, kā jau minēts, nozīme ‘liekulis’ ir fiksēta arī seno tekstu korpusā neietvertajā J. Langija vārdnīcas manuskriptā.

savā referātā „1685. gada Jaunās Derības pēcvārds. Valodnieciskās piezīmes“ stāstīja par 1685. gada Jaunās Derības pēcvārdu, tā saukto *Anhang*, kurā E. Gliks paskaidrojis vārda *liekulis* lietojumu Jaunajā Derībā, aizrādot, ka vārdi *viltnieks* un *blēdnieks* šī jēdziena apzīmēšanai nav tik piemēroti kā *liekulis*. Ar to arī skaidrojams fakts, kādēļ vairākās Glika Jaunās Derības tulkojuma vietās vārds *blēdnieks* ir dots iekavās kā paskaidrojošais vārds aiz vārda *liekulis*, piemēram, Lūkasa evaņģēlijā: *Waj jums Rakftu=Mahzitajeem/ un Warifējeem/ juhs Leekuļi (Blehdneeki)/ jo juhs effaht it ka apmefti Kappi..* (T1685, Lk, 11:44).

Tomēr ir vietas E. Glika Bībeles tulkojumā (gan Jaunajā, gan Vecajā Derībā), kurās vārds *blēdnieks* ar nozīmi ‘liekulis’ ir lietots bez citu sinonīmu pieminēšanas. Piemēram, Vecās Derības teikumam: *Tas Blehdneeks maita fawu Tuwaku zaur to Mutti/ bet zaur Sinnaſchanu tohp tee Taiſnee ispeftiti* (VD1689_94, Sak, 11:9) mūsdienu tulkojumā atbilst: *Ar muti lišķis iznīdē tuvāko..* (Bībele 2012, 1079). Savukārt Jaunās Derības tekstam: *Un * atſchķirs to/ un dohs tam Algu ar teem Blehdneekem. Tur buhs Raudaſchana un Sohbo=Trihzeſchana* (JT1685, Mt, 24:51) mūsdienās atbilst: *..un pāršķels viņu pušu un liks viņa daļu ar liekuļiem..* (Bībele 2012: 2193).

Paradoksāli ir tas, ka E. Glika Bībeles tulkojums ir vārda *blēdnieks* ar nozīmi ‘liekulis’ izplatītājs, jo Bībelē vārds *blēdnieks* ar šo nozīmi ir lietots visplašāk, tajā pašā laikā tieši Jaunajā Derībā šo vārdu ir mēģināts aizstāt ar vārdu *liekulis*, turklāt pēcvārdā īpaši šādu rīcību pamatojot. Iespējams, ka sākotnējā teksta tulkojumā šajās vietās bija minēts *blēdnieks*, bet rediģējot tas aizstāts ar vārdu *liekulis*, vārdu *blēdnieks* atstājot iekavās.

Tā kā vienīgā 17. gs. vārdnīca, kurā vārdam *blēdnieks* ir fiksēta nozīme ‘liekulis’, ir 1685. gada Langija vārdnīcas manuskripts un arī vēlāko gadsimtu leksikogrāfiskie avoti vārdam *blēdnieks* nozīmi ‘liekulis, lišķis’ neuzrāda, gribētos domāt, ka *blēdnieks* ar šo nozīmi ir bijis tulkotāju jaundarinājums, tiem sākotnēji īsti neatrodot piemērotu vārdu attiecīgā jēdziena apzīmēšanai, un, visticamāk, šāda nozīme nav bijusi pazīstama 17. gadsimta latviešu runā. Arī atsevišķi citi vārda *blēdnieks* lietojumi (piemēram, jau minētās vietas no Vecās Derības, kurām mūsdienu tulkojumā atbilst specifiski aprakstoši teksti) liecina par to, ka Bībeles tekstu tulkotāji (gan G. Mancelis, gan G. Firekers, gan E. Gliks) šo vārdu izmantojuši gadījumos, kad bija grūtības atrast piemērotu apzīmējumu dažādiem atšķirīgiem negatīviem tēliem.

4.3. Vārda *liekulis* lietojums 17. gs. reliģiskajos tekstos un vārdnīcās

Vārdu *liekulis* ar 1. nozīmi ‘Heuchler [liekulis]’ J. Endzelīns uzskata par atvasinājumu no latviešu *liktiēš* (ME II 497), savukārt K. Karulis vārdu saista ar latviešu *lieks* (Karulis 1992 I 524). Interesanti, ka seno tekstu korpusā vārds

liekulis redzams tikai K. Fīrekerā vārdnīcās 2. manuskriptā ar atsauci uz Lūkasa evaņģēliju: *Leekulis. ein Heuchler. Luc. 13, v. 15* (Fuer1650_70_2ms, 205₂) un vairākās vietās Mateja, Marka un Lūkasa evaņģēlijos E. Glika Jaunās Derības tulkojumā, tomēr ne reizes nav lietots E. Glika Vecās Derības tulkojumā. Kā jau minēts, tajās vietās, kur mūsdienu tulkojumā ir *liekulis*, Vecajā Derībā lielākoties ir *blēdnieks*. Jau minētajā pētījumā P. Vanags bija atklājis, ka Jaunās Derības tulkojumos, kas publicēti pirms E. Glika tulkojuma, vārdam *liekulis* atbilst *blēdnieks*, *valkšķis* un *viltenieks*.

Vārds *liekulis* ir minēts arī seno tekstu korpusā neietvertajā J. Langija 1685. gada vārdnīcās manuskriptā: *Leekuls. ein Heuchler* (Langijs 1936: 137).

Jāatzīmē, ka ne Fīrekerā un Langija vārdnīcās manuskriptos, ne E. Glika Jaunās Derības tulkojumā, ne arī jebkurā citā seno tekstu korpusā ietvertajā tekstā nav sastopami atvasinājumi no vārda *liekulis*, piemēram, *liekulīgs*, *liekulība*, kas bagātīgi izmantoti Bībeles mūsdienu tulkojumos. Līdz ar to, lai arī Bībeles tulkojuma pēcvārdā E. Gliks vārdu *liekulis* min nevis kā jaunvārdu, bet kā veiksmīgāku, piemērotāku vārdu attiecīgā termina apzīmēšanai, tomēr rodas iespaids, ka šis vārds varēja būt vai nu līdz tam mazlietots un mazpazīstams vārds vai varbūt pat speciāli Bībeles tulkojuma vajadzībām darināts jaunvārds, kas izplatījies līdz ar Jaunās Derības tulkojumu. Vēl 18. gadsimta beigās, piemēram, Jākoba Langes vārdnīcā blakus vārdam *Leekulis, ein Heuchler* dots vārdu savienojums *Leekuļa darbs, Heucheley* (Lange 1777: 172) un nevis atvasinājums *liekulība*.

5. Secinājumi

1. Vārdu *blēdis*, *blēdīgs* un *blēdnieks* lietojums 17. gadsimtā salīdzinājumā ar mūsdienām ir bijis plašāks un ar vairāk negatīvu konotāciju. Vārdam *blēdis* blakus mūsdienās zināmajai nozīmei ‘krāpnieks, viltnieks’ izplatītāka nozīme ir bijusi mūsdienās vairs nelietotā ‘nelietis, ļaundaris’.
2. Arī vārdam *blēdīgs* dominējušas nozīmēm ‘ļauns, nelietīgs’ un ‘viltīgs’, tomēr tulkojumos nereti vārds lietots vēl plašāk, piemēram, ar nozīmēm ‘greizs’, ‘nodevīgs’, ‘negodīgs’, ‘šķiet, tulkotājiem neatrodot precīzāku apzīmējumu Bībeles oriģinālajā tekstā nosauktajām negatīvajām īpašībām.
3. Lai arī 17. gadsimta vārdnīcās vārdi *blēdis* un *blēdnieks* ir rādīti kā sinonīmi, tomēr reliģiskajos tekstos atvasinājumam ir redzama nozīmes diferenciacija, proti, tā lietojums ir bijis daudzveidīgāks – mūsdienu literārajā valodā vairs tikpat kā nelietotais vārds *blēdnieks* 17. gadsimtā ir bijis vispārināts nelieša apzīmējums, aptverot virkni negatīvu īpašību:

‘krāpnieks’, ‘bezdievis’, ‘bezgodis’, ‘ļunais’, ‘lišķis’, ‘liekulis’ u. c.; šķiet, arī vārds *blēdnieks* nereti lietots, neatrodot precīzāku apzīmējumu Bībeles oriģinālajā tekstā lietotajiem jēdzieniem. 17. gadsimta latviešu tekstos visizplatītākā vārda *blēdnieks* nozīme ‘liekulis’ tikusi lietota tikai šajā gadsimtā un galvenokārt Bībeles tulkojumā – šādu lietojumu neapstiprina ne agrākie, ne arī vēlākie leksikogrāfiskie avoti, tādēļ to varētu uzskatīt par specifisku tā laika Bībeles tekstu tulkojumiem raksturīgu, iespējams, tulkotāju ieviestu nozīmi.

4. Vārdu *liekulis*, lai izvairītos no neatbilstošas vārda *blēdnieks* lietošanas kā mazpazīstamu vārdu ieteicis un popularizējis vai, iespējams, pat kā jaunvārdu ieviesis E. Gliks.

Literatūra un avoti

- Ādamsons, Eduards; Kagaine, Elga. 2000. *Vainižu izloksnes vārdnīca*, I–II. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Bībele 1965 = *1965. gada revidētais Bībeles teksts* — www.bibele.lv. [skatīts 07.05.2020.]
- Bībele 2012 = *Bībele*. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2012.
- DRW = *Deutsches Rechtswörterbuch*. rw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw-cgi/zeige. [skatīts 30.05.2020.]
- Fraenkel LEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg–Göttingen, 1962–1965.
- Frīdenberga, Anna. 2016. *Nominālā vārddarināšana Georga Manceļa darbos*. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Fuer1650_70_1ms = Christopher Fürecker. *Lettisches und Teutsches Wörterbuch zusammen geschrieben und mit Fleiß gesammelt von Christopher Fürecker*. 1. manuskripts, atrodas LU Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā. http://www.korpuss.lv/senie/static/Fuer1650_70_1ms.html [skatīts 07.05.2020.]
- GH = *Greek / Hebrew interlinear Bible software*. <https://www.scripture4all.org/> [skatīts 27.05.2020.]
- JT1685 = *Tas Jauns Testaments Muhsu Kunga Jesus Kristus..* Rīga: Gedrukt durch Johann Georg Wilcken, 1685. <http://www.korpuss.lv/senie/source.jsp?codificator=JT1685> [skatīts 07.05.2020.]
- Karulis, Konstantīns. 1992. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I–II. Rīga: Avots.
- Lange, Jacob. 1977. *Vollständiges deutschlettisches und lettischdeutsches Lexicon, nach den hauptdialekten in Lief= und Curland ausgefertigt*. Mitau: J. Fr. Steffenhagen.
- Langijs, Johans. 1936. *Nicas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku*. Pēc manuskripta fotokopijas izdevis un ar apcerējumu par Langija dzīvi, rakstību un valodu papildinājis E. Blese. Rīga: Latvijas Ūniversitāte.

- KIV = Antoņina Reķēna. *Kalupes izloksnes vārdnīca*, I. A-M. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998.
- LKŽ = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius: “Mintis”, “Mokslas”, Lietuvių kalbos institutas, 1941–2002.
- Luth.1545 = *Lutherbibel 1545 Original-Text übersetzt von Dr. Martin Luther aus dem Textus Receptus*. <http://liederschatz.net/biblia/biblia2> [skatīts 28.05.2020.]
- LVVV = Everita Andronova; Anna Frīdenberga; Renāte Siliņa-Pinķe; Anta Trumpa; Pēteris Vanags. *Latviešu valodas vēsturiskā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2016–2020. <http://tezaurs.lv/lvvv-exp/> [skatīts 04.06.2020.]
- Manc1631_LVM = *Lettsich Vade mecum*. Gedruckt zu Riga durch vnd in Verlegung Gerhard Schröders, 1631. http://senie.korpuss.lv/source.jsp?codificator=Manc1631_LVM [skatīts 20.05.2020.]
- Manc1637_Sal = *Die Sprüche Salomonis*. Rīga: Gedruckt durch vnd in verleg Gerhard Schrödern, 1637. http://senie.korpuss.lv/source.jsp?codificator=Manc1637_Sal [skatīts 20.05.2020.]
- Manc1638_L = Georgius Mancelius. *Lettsu, Das ist Wortbuch*. Rīga: Gedruckt .. durch Gerhard Schröder, 1638. http://www.korpuss.lv/senie/static/Manc1638_L.html [skatīts 20.05.2016.]
- Manc1654_LP2 = Georgius Mancelius. *Lang=gewünschte Lettsiche Postill*. Rīga: Durch Gerhard Schrödern gedruckt und verlegt, 1654. http://www.korpuss.lv/senie/static/Manc1654_LP2.html [skatīts 20.05.2020.]
- Manc1631_Syr = Georgius Mancelius. *Das Hauß=Zucht=und Lehrbuch Jesu Syrachs*. Rīga: durch und in Verlegung Gerhard Schröders, 1631. http://www.korpuss.lv/senie/static/Manc1631_Syr.html [skatīts 20.05.2020.]
- ME = Kārlis Milēnbahs. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, I–IV. Rīga: Kultūras fonds, 1923–1932.
- MLG = *Manuale Lettico-Germanicum*. Manuskripts atrodas LU Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā.
- Ps1615 = *Psalmen und geistliche Lieder*. Rīga: Nicolaus Mollin, 1615. <http://senie.korpuss.lv/source.jsp?codificator=Ps1615> [skatīts 20.05.2020.]
- Schiller-Lübben — Karl Schiller; August Lübben. *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*, I–VI. Bremen, 1875–1881.
- UP1587 = *Vndeutsche Psalmen*. [Kēnigsberga: G. Osterbergers, 1587] [skatīts 20.05.2020.]
- Urbutis, Vincas. 1995. M. Miežinio žodyno leticizmai. *Baltistica XXX (1)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 5–28.
- Vanags, Pēteris. 2000. *Luterāņu rokasgrāmatas avoti. Vecākā perioda (16. gs. — 17. gs. sakuma) latviešu teksti*. Rīga: Mantojums; Stokholma: Memento, 2000.
- VD1689_94 = *Ta Swehta Grahmata Jeb Deewa Swehtais Wahrds*. Rīga: Gedruckt bey Johann Georg Wilcken, 1689. http://senie.korpuss.lv/source.jsp?codificator=VD1689_94 [skatīts 20.05.2020.]

- VLH1685 = *Vermehrtes Lettisches Hand=Buch.*. Riga: Druckts und verlegt Jhro HochFürstl: Hoff=Buchdrucker George Radetzky, 1685. <http://senie.korpuss.lv/source.jsp?codificator=VLH1685> [skatīts 20.05.2020.]
- VLH1685_Syr = *Das Haus=, Zucht= vnd Lehrbuch Jesus Syrach.*. Mitau: George Radetzky, 1685. http://senie.korpuss.lv/source.jsp?codificator=VLH1685_Syr [skatīts 20.05.2020.]

Anta Trumpa
Latvijas Universitātes
Latviešu valodas institūts
Akadēmijas laukums 1
LV-1050, Rīga, Latvija
antat@latnet.lv

SUMMARY

***Blēdis, blēdīgs, blēdnieks* and *liekulis* in the Old Latvian Texts: A Change of Meaning?**

Anta TRUMPA

This paper discusses the words *blēdis*, *blēdīgs*, *blēdnieks* and *liekulis* as used in the 17th century Latvian texts, comparing them with modern usage and analysing the differences and possible reasons for their semantic shift. In the 17th century, the words *blēdis*, *blēdīgs* and *blēdnieks* had a wider scope of usage and a more negative connotation. Besides the modern meaning of ‘deceiver, liar’, the word *blēdis* was then more often used as a synonym for ‘villain, evil-doer’. Similarly, the dominant meanings of the adjective *blēdīgs* were ‘evil, vicious’ besides ‘cunning’, while in some translations it had a wider usage and expressed the meanings of ‘crooked’, ‘treacherous’, ‘dishonest’. It seems that the translator used the word *blēdīgs* because he could not find a more suitable equivalent for the word used in the original Bible text.

Even though the 17th century dictionaries treat the words *blēdis* and *blēdnieks* as synonyms, the derivation *blēdnieks* has a more differentiated and varied meaning in the religious texts. This word, which nowadays is hardly ever used in Standard Latvian anymore, in the 17th century seems to have been a generic term for someone evil, comprising a wide range of negative qualities: ‘deceiver’, ‘godless, non-believing person’, ‘shameless person’, ‘evil-doer’, ‘flatterer’, ‘hypocrite’, etc. In this case, too, the interpreter seems to have chosen the word as the closest available (but not entirely appropriate) equivalent of the original word.

The most widespread meaning of *blēdnieks* in the 17th century Latvian texts — namely that of ‘hypocrite’ — dominates only in that century and mainly in the Bible translation. It has not been supported either by earlier or later lexicographical sources, thus it could be regarded as a specific meaning introduced by the translators of the Bible. The word *liekulis* ‘hypocrite’ as a more suitable replacement for *blēdnieks* was later suggested and promoted by the translator Ernst Glück (it was probably also coined by him).